

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיי המלים

קעט-קפא. נְכַח, נֹכַחִי, עֲלֵעַל
בסקירה מראשון לציון, שנתפרסמה ב'הצבי', שבעריכת א'
בן-יהודה, מט' ניסן תרנ"ח, נאמר בין השאר:

בשעת הבחינה היו נוכחים רבים מאורחי המושבה.
ולמען תח חשיבות יתר גדולה להבחינות הזמין האדון חזן גם את כל
חושבי המושבה להיותם נוכחים בעת הבחינה...
כמעט שלא הניחו הבחונים בכלל אף פרק אחד מלמדי הפרוגרם של
השנה שלא דפפו, שלא עלעלו אותו, למען דעת את מעמד ידיעת
התלמידים.

נראה שהפועל נכח, הרגיל בימינו בצורת הבינוני
והעבר בלבד, התפתח מצורה זו 'נוכחים'. אפשר שהפועל
התפתח על פי צורת התואר נְכַחִי הידועה מספרות ימי
הביניים. הצורה נֹכַחִי, המועדפת בימינו, דחקה את 'נְכַחִי'.
אבן שושן מביא במילונו, בתור דוגמה מהספרות החדשה
ל'נוכחי', את דברי אחד-העם ב'לא זה הדרך', מאמר שני
(תרמ"ט): 'אבל היוכל היישוב, פצורתו הנוכחית (ההדגשה
שם) להתחשב על מעשים כאלה?' לפי שעה לא מצאתי כקור
קדום יותר ל'נוכחי'.

הפועל דפף, שלא נקלט, יצא בסופו של דבר מפני
דפף (ראה 'מחיי המלים' קמב, קונטרס רמז, תשל"ד).
את החידוש עֲלֵעַל במובן 'הפך את הדפים של ספר'

מייחס בן-יהודה במילון לסופר ראובן אשר ברוידס
(תרי"א-תרס"ג) בסיפורו 'הרימון' (נתפרסם בתר"ן).

קפב. עקיף

ב'כתבים נבחרים' מאת דוד ילין, שיצאו בתרצ"ו,
נתפרסמה סדרת רשימותיו 'ירושלים לפני פארפעים שנה'.

ברשימה, שנכתבה ב'כ"ד חשון תרנ"ט', נאמר:

וכל העבודה הזאת מביאה רוח והכנסה למשך זמן גם לבעלי המלאכה
מבני אחינו. מעשה אלפי הפנסים הנעשים עתה להאיר את ירושלים בלילות,
נמסר כלו לידי פח חרי אחינו, כי המה הפחחים היחידים בעירנו; בעבודות
הבנינים החדשים עוסקים רבים מאחינו הבונים והמסתחים: בעבודות העץ
השונות ימצאו להם נגרינו מקום לפעל כפיהם; ויודעי מלאכת החטוב בעץ,
אשר רבם הם תלמידי ביה"ס לחברת כי"ח שבעירנו, אינם מספיקים לכלות
את המלאכה הנדרשת מידם, וכשבוע זה רב "הפדיון" גם בחנויות אחינו מוכרי
הצבעים.

והשעה משחקת עתה גם למוכרי כל דבר אכל ויתר הדברים, אשר להם
יחס ישיר או עקיף (indirect) אל ההכנות הנעשות לכבוד האורחים ואל
כלכלת אלפי האנשים, אשר יוספו עתה על יושבי עירנו התמידיים, וכלם
מרגישים עתה כי קרוב היום הבא.

על 'פחח' ראה 'מחיי המלים' קיז, 'לשוננו לעם' רכז-רכח,
תשל"ב. לפי המקור שם הציע את המלה י"מ פינס, חותנו של
ילין. ב'חבצלת' בתרנ"ו.

במילון בן-יהודה צוין הערך 'עקיף' בתור שם עצם בלבד
מלשון חז"ל, וכל הדוגמאות שם הן בלשון ריבוי, בצורות כגון
'בעקיפיה'.